

Türkiye’de Fertilité’nin Değişimi

Temel Demografik Kavramlar: Nüfus biliminde *doğum oranı* (kaba doğum hızı) ve *doğurganlık hızı* kavramları önem taşır. **Kaba doğum hızı**, belirli bir yıl içinde her **bin nüfus başına düşen canlı doğum sayısını** ifade eder. Örneğin 2023 yılında Türkiye’de kaba doğum hızı binde 11,2 olarak gerçekleşmiştir; bu, o yıl her 1000 kişi başına ortalama 11,2 doğum düştüğü anlamına gelmektedir. **Toplam doğurganlık hızı (TDH)** ise bir kadının doğurgan olduğu dönem (genellikle 15-49 yaş aralığı) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını gösterir. Toplam doğurganlık hızı, toplumun uzun vadede nüfusunu yenileyebilmesi için kritik bir göstergedir. Demografik analizlerde **yenilenme düzeyi** genellikle 2,10 çocuk olarak kabul edilir; bu seviye, bir toplumda nüfusun durağan kalmasını sağlayacak doğurganlık oranıdır. TDH değerinin 2,1’in altına inmesi, uzun vadede nüfusun azalmaya başlayacağını, üzerine çıkması ise nüfusun artacağını gösterir. Türkiye’de son yıllarda toplam doğurganlık hızının bu eşik değerin altına düşmesi, ülkenin nüfus yapısı ve geleceği açısından dikkatle analiz edilmesi gereken bir gelişmedir.

Demografik Geçiş Teorisi

Demografik Geçiş Teorisi, bir ülkenin nüfusundaki uzun vadeli değişimleri açıklayan modeldir. Bu teoriye göre, toplumlar ya da devletler sosyoekonomik gelişim sürecine göre yüksek doğum ve ölüm oranlarının görüldüğü yapılardan düşük doğum ve ölüm oranlarına doğru bir dönüşüm geçirirler. Nüfustaki bu değişimler, demografik geçiş teorisi ile dört aşamada gerçekleşir:

- 1. Aşama:** Doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu nüfusun durağan ya da yavaş yavaş azaldığı dönem
 - 2. Aşama :** Doğum oranlarının yüksek, ölüm oranlarının hızlı olarak azaldığı, nüfusun hızlı bir şekilde artış gösterdiği dönem
 - 3. Aşama:** Doğum oranlarının düştüğü, ölüm oranlarının yavaş bir şekilde düşüşe geçtiği, nüfus artış hızının azaldığı dönem
 - 4. Aşama:** Doğum ve ölüm oranlarının düşük seyrettiği, nüfusun düşerek durağan olduğu dönem
 - 5. Aşama:** Doğum oranlarının düştüğü ve sonrasında tekrar artacağını ölüm oranlarının ise düşük olduğu nüfusta çok küçük değişimlerin olacağını tahmin edildiği dönem
- Türkiye, Demografik Geçiş sürecinde üçüncü aşamada olduğu belirtilse de ülkedeki bölgesel farklılıklardan dolayı bazı bölgelerde **dördüncü aşamaya yaklaşmış** durumdadır. Özellikle 2000’ler sonrası doğurganlık hızındaki hızlı düşüş, Türkiye’yi “düşük doğurganlık ülkesi” konumundan “**çok düşük doğurganlık ülkesi**” konumuna getirmiştir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, kentleşme ve kadının toplumsal konumundaki değişimler sonucunda Türkiye’de doğum oranları sanayileşmiş ülkeler düzeyine gerilemiştir. Bu bağlamda, Demografik Geçiş Teorisi Türkiye’nin mevcut nüfus dinamiklerini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Türkiye’de Doğum Oranlarının Tarihsel Süreci

Türkiye'nin doğurganlık oranları Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze belirgin bir düşüş trendi sergilemiştir. 20. yüzyılın ortalarına kadar **yüksek doğurganlık** karakteristik bir özelliktir: 1930'lu ve 1940'lı yıllarda bir kadının yaşamı boyunca doğurduğu ortalama çocuk sayısı **6-7 civarında** idi. Bu dönemde geniş aile yapısı ve kırsal kesimde çocukların ekonomik katkısına duyulan ihtiyaç gibi etkenler doğurganlığın yüksek olmasını sağlıyordu. 1950'lerden itibaren sağlık koşullarının iyileşmesi ve çocuk ölümlerinin azalmasıyla nüfus hızla arttı; bu dönemde Türkiye Demografik Geçiş'in ikinci aşamasını deneyimledi.

1980'lere gelindiğinde doğurganlık oranlarında belirgin bir azalma görüldü. 1980'lerde Türkiye'de ortalama çocuk sayısı **4'ün altına** inerken, 1990'larda bu değer **3'ün altına** geriledi. Bu düşüş, aile planlaması yöntemlerinin yaygınlaşması, kentleşmenin hızlanması ve çekirdek aile modelinin benimsenmesiyle yakından ilişkilidir. 2000'li yıllarda azalma trendi devam etmiş; 2014 yılında toplam doğurganlık hızı **2,19** olarak tespit edilmiştir. Bu değer hala nüfusun yenilenme düzeyine yakın olmakla birlikte, sonraki yıllarda düşüş hız kazanmıştır.

Özellikle **2017 yılında Türkiye'nin doğurganlık düzeyi 2,1 eşiğinin altına inmiş** ve böylece nüfusun yenilenme seviyesinin altına düşülmüştür. Bu kritik eşik, nüfus politikaları açısından bir dönüm noktasıdır. 2020'li yıllarda doğurganlık hızındaki gerileme sürmüştü ve **2023 yılında TDH 1,51 çocuk düzeyine kadar düşmüştür**. Bir diğer ifadeyle, **2001 yılında 2,38 olan doğurganlık hızı yaklaşık yirmi yılda 1,51'e gerileyerek** yarı yarıya azalmaya yakın bir düşüş sergilemiştir. Bu tarihsel süreç, Türkiye'nin demografik yapısının genç ve hızla büyüyen bir nüfustan, daha yavaş büyüyen ve giderek yaşlanan bir nüfusa doğru dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Nüfus piramitleri incelendiğinde de benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır: 1935 yılındaki nüfus piramidi geniş tabanlı (genç nüfus ağırlıklı) iken, 1975'te taban daralmaya başlamış ve 2024'e gelindiğinde piramit alt yaş gruplarında iyice daralarak yaşlı nüfus oranının arttığı bir yapıya bürünmüştür. Bu dönüşüm, doğum oranlarındaki düşüşün görsel bir yansımasıdır.

Bölgesel Farklılıklar

Türkiye genelindeki doğum oranı düşüşü ülkenin tüm bölgelerinde gözlemlense de iller bazında belirgin farklılıklar mevcuttur. **Toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu iller** genellikle ülkenin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yer almaktadır. 2023 yılı verilerine göre **en yüksek doğurganlık hızı Şanlıurfa'da 3,27 çocuk** ile kaydedilmiştir. Bu ili **2,72 çocuk ile Şırnak** ve **2,40 çocuk ile Mardin** takip etmektedir. Bu bölgelerde geleneksel aile yapısının ve çocuk sayısının kültürel öneminin halen güçlü olması, doğurganlık oranlarını görece yüksek tutmaktadır. Bununla birlikte, bu illerde bile doğurganlık hızları geçmişe kıyasla düşüş trendindedir; örneğin bir önceki yıl (**2022**) Şanlıurfa'da TDH **3,59** iken **2023'te 3,27'ye gerilemiştir**.

Diğer yandan, **en düşük doğurganlık hızına sahip iller** daha çok batı ve kuzey bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. 2023 yılında **Bartın ili 1,13 çocuk ile en düşük doğurganlık hızına sahip** olmuştur. Bartın'ı **1,14 çocuk ile Zonguldak ve Karabük**, ardından **1,16 çocuk ile Kütahya** izlemiştir. Bu illerin ortak özellikleri arasında kentleşme oranının ve eğitim düzeyinin yüksekliği, genç nüfusun büyük şehirlere göç vermesi ve buna bağlı olarak doğurganlık davranışlarındaki değişimler sayılabilir.

Genel olarak Türkiye’de **doğum oranı yenilenme düzeyi olan 2,1’in üzerinde kalan il sayısı oldukça azalmıştır**. Sunulan son verilere göre sadece **10 ilde TDH 2,1’in üzerindeyken, 71 ilde 2,1’in altındadır**. Literatürde, TDH’nin 1.3’den az olması en düşük doğurganlık olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde, **20 ilde TDH 1,3’ün de altına düşmektedir**. Bu istatistikler, düşük doğurganlığın artık bölgesel olarak yaygınlaştığını göstermekte ve sadece büyükşehirlerde değil, daha önce nispeten yüksek doğurganlıkla bilinen birçok ilde de çocuk sayısının azaldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, bölgesel farklılıklar halen mevcut olsa da **düşük doğurganlık olgusu Türkiye genelinde yaygın bir gerçeklik haline gelmiştir**.

Uluslararası Karşılaştırmalar

Türkiye’de doğum oranlarının düşmesi, küresel ölçekte gözlenen bir trendin parçasıdır. Ancak ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine göre doğurganlık oranlarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. **Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ortalama toplam doğurganlık hızı, 2022 yılı için 1,46 çocuk** olarak kaydedilmiştir. Birçok Avrupa ülkesinde doğurganlık uzun süredir yenilenme düzeyinin altındadır. Nitekim AB içinde en yüksek doğurganlık oranına sahip ülke **1,79 çocuk ile Fransa** iken, en düşük oran **1,08 çocuk ile Malta** olarak saptanmıştır. Bu değerler, hiçbir AB ülkesinin 2,1 seviyesine ulaşmadığını ve çoğunun “çok düşük doğurganlık” kategorisinde bulunduğunu göstermektedir.

Türkiye’nin doğurganlık oranı son yıllarda Avrupa ortalamasına yaklaşmış durumdadır. 2022 yılında Türkiye’de TDH yaklaşık **1,63 çocuk** seviyesindeydi. Bu değer, Türkiye’yi AB ülkeleri ile kıyasladığımızda göreceli olarak üst sıralara yerleştirmektedir. Türkiye, AB’nin 27 üyesi arasında değerlendirildiğinde en yüksek beşinci doğurganlık oranına sahip olmuştur. Özellikle Doğu ve Güneydoğu illerindeki yüksek değerler, Türkiye ortalamasının bazı AB ülkelerinden yüksek kalmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, 1,63 değeri de yenilenme düzeyinin oldukça altındadır ve Türkiye’yi demografik açıdan Avrupa’daki “çok düşük doğurganlık” ülkeleri grubuna yaklaştırmaktadır.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerine bakıldığında da benzer bir tablo görülür. Birçok OECD üyesi gelişmiş ülkede doğurganlık oranları 1,5 civarına veya altına inmiştir. Örneğin Güney Kore ve Japonya gibi Doğu Asya’daki OECD üyelerinde TDH 1’in biraz üzerinde veya altında seyrederken, Fransa ve İsveç gibi Batı Avrupa ülkeleri 1,7-1,8 ile görece yüksek doğurganlık oranına sahiptir. Bu ülkeler arasında, İsrail en yüksek doğurganlığa sahip ülkedir. **Türkiye’nin 1,5-1,6 aralığındaki doğurganlık düzeyi**, OECD içinde orta sıralarda yer almakta; örneğin İskandinav ülkeleriyle benzer, ancak Latin Amerika’daki bazı OECD üyelerinden düşüktür. Dünya geneline baktığımızda ise halen **ortalama doğurganlık hızı 2,3 civarında** seyretmektedir; ancak bu ortalamanın da düşüş eğiliminde olduğu unutulmamalıdır.

Birleşmiş Milletler tahminlerine göre küresel ortalama doğurganlık 2050’de 2,1 olarak tahmin edilmiş, üzerinde kalacağı ve iyi senaryo ile 2100 yılında dünya genelinde ortalama doğurganlık oranının **1,8 çocuk düzeyine** gerilemesi beklenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin nüfus dinamiklerinde yaşadığı değişim, küresel düşük doğurganlık olgusunun bir parçasıdır. Gerek AB gerek OECD ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye’nin doğurganlık oranları hızlı bir yakınsama göstermiş ve gelişmiş ülkelerin seviyelerine inmiştir.

Doğurganlık Oranlarını Etkileyen Faktörler

Doğum oranlarındaki düşüş, sosyal, ekonomik ve kültürel pek çok faktörün etkileşiminin bir sonucudur. Türkiye özelinde, son yıllarda doğurganlık hızını etkileyen başlıca faktörler şöyle özetlenebilir:

- **Kadınların İş Gücüne Katılımı:** Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi ve iş hayatında daha fazla yer almaları, evlilik ve çocuk sahibi olma kararlarının ertelenmesine yol açmaktadır. Özellikle kentleşme ile birlikte kadının çalışma hayatında aktif rol alması, aile planlamasında çocuk sayısını sınırlandırıcı bir etki oluşturmaktadır. Demografik Geçiş sürecinin üçüncü aşamasında vurgulandığı gibi, kadınların iş gücüne katılımının artması doğum oranlarını düşürücü bir faktördür. Günümüzde Türkiye’de genç kuşak kadınlar arasında kariyer hedefleri ve ekonomik bağımsızlık ön plana çıkmakta, bu da evlilik ve annelik yaşının ileriye kaymasına neden olmaktadır.
- **Eğitim Seviyesi:** Kadınların ve genel olarak toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi, doğurganlık davranışlarını önemli ölçüde değiştirmektedir. Eğitim düzeyi yüksek bireyler genellikle daha az çocuk sahibi olmayı tercih etmekte ve çocukların bakımına daha fazla yatırım yapmaktadır. Türkiye’de anne eğitim düzeyine göre doğurganlık incelendiğinde eğitim arttıkça doğurganlığın belirgin biçimde azaldığı görülür. Örneğin **okur-yazar olup ilkokul mezunu olmayan annelerde ortalama çocuk sayısı 2,8 iken, lise mezunu annelerde 1,5’e, yükseköğretim mezunu annelerde ise 1,3’e düşmektedir.** Yani, lise ve üzeri eğitim almış kadınlar ortalama olarak ancak bir veya iki çocuk sahibi olmaktadır. Eğitimin getirdiği bilinçlenme, kariyer olanakları ve yaşam tarzı değişimleri, daha az sayıda çocuk sahibi olma yönünde bir eğilim yaratmaktadır.
- **Ortalama Anne Yaşı ve Evlenme Davranışları:** Türkiye’de ilk doğumdaki ortalama anne yaşı giderek yükselmiştir. Güncel istatistiklere göre kadınlar ilk çocuklarını ortalama **27 yaşında** dünyaya getirmektedir; özellikle büyük şehirlerde bu ortalama daha da yüksektir (örneğin İstanbul’da 28,6). Tüm doğumlar dikkate alındığında anne yaşı ortalaması yaklaşık **29,2**’ye ulaşmıştır. Bu durum, kadınların daha ileri yaşlarda anne olduklarını göstermektedir. Türkiye’de 2001-2023 döneminde **kaba evlenme hızı düşerken, boşanma hızının yükselmesi** aile yapısında değişime işaret etmektedir. Bu değişimler, kalıcı evliliklerin azalıp çekirdek ailelerin küçülmesi şeklinde sonuçlanarak doğurganlık üzerinde baskı oluşturmuştur.
- **Değişen Toplumsal Değerler:** Kırsaldan kente göç ve kent yaşamının yaygınlaşması da doğurganlık üzerinde belirgin etkiye sahiptir. Kentlerde yaşam maliyetlerinin yüksek oluşu, konut sorunu, çalışan ebeveynlerin çocuk bakımında yaşadığı güçlükler gibi nedenler çiftlerin daha az çocuk sahibi olmasına yol açmaktadır. Ayrıca modern toplumlarda bireyselleşme eğiliminin artması, geleneksel geniş aile yapısından uzaklaşma ve çocuk sayısına ilişkin toplumsal beklentilerin değişmesi de Türkiye’de doğum oranlarına yansımıştır. Eskiden “çok çocuk zenginliktir” anlayışı yaygınken günümüzde birçok aile **“bir veya iki çocuk yeterlidir”** görüşünü benimsemektedir. Bu kültürel değişim, kuşaklar arası doğurganlık farkını açıklayan önemli bir unsurdur.

Yukarıdaki faktörler bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye’de doğurganlık oranlarındaki düşüşün temelinde ekonomik gelişme, toplumsal değişim ve bireylerin tercihleriyle ilgili yapısal dönüşümler olduğu anlaşılmaktadır. Kadının statüsündeki yükseliş ve eğitim düzeyindeki artış, ülkenin kalkınma göstergeleri olarak olumlu kabul edilmekle beraber, demografik denge açısından nüfusun yenilenmesini zorlaştıran sonuçlar doğurmaktadır. Genç işgücünün azalması ve bağımlı nüfusun artması, ülkemizin üretken yaş grubunun daralmasına ve emeklilik, sağlık ve sosyal güvenlik gibi sistemlerin finansmanında ciddi baskılar oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, hükümetler düşük doğurganlığın uzun vadeli etkilerini dengelemek üzere çeşitli politika araçlarını devreye sokma arayışındadır.

Politikalar ve Öneriler

Doğurganlık oranlarındaki düşüşe karşı dünyanın farklı ülkelerinde ve Türkiye’de çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Özellikle **OECD ve Avrupa ülkeleri**, nüfusun yaşlanması ve azalan genç nüfusun ekonomik etkileri nedeniyle **doğum oranlarını artırmaya yönelik kapsamlı teşvik programları** uygulamaya koymuştur. Genel olarak düşük doğurganlık sorununa çözüm için benimsenen başlıca politikalar şunlardır:

- **Maddi Teşvikler (Aile ve Çocuk Yardımları):** Birçok ülke, çocuk sahibi olmayı teşvik etmek amacıyla ailelere doğrudan mali destek sağlamaktadır. **Aile yardımı** ve **çocuk parası** gibi ödemelerle, ebeveynlerin çocuk bakımı masraflarını hafifletmek ve çocuk sahibi olmayı cazip hale getirmek hedeflenir. Örneğin Fransa ve Almanya gibi ülkelerde her çocuk için düzenli devlet yardımları verilmekte; ayrıca vergi indirimleri ve eğitim destekleriyle çok çocuklu ailelerin ekonomik yükü azaltılmaktadır.
- **Çocuk Bakım Hizmetlerinin İyileştirilmesi:** Eğitim aynı zamanda fertilitate tercihlerini de değiştirir; eğitilmiş bireyler çocuklarının eğitimi ve bakımı için daha fazla kaynak ayırmak, onlara daha iyi bir gelecek sunmak istemekte ve bu da çocuk sayısını sınırlamayı gerektirmektedir. Çalışan ebeveynlerin en büyük sorunlarından biri çocuk bakımı olduğu için, **kreş ve gündüz bakım evi** imkanlarının yaygınlaştırılması önemli bir politikadır. OECD ülkeleri bu alanda kapsamlı adımlar atarak, kaliteli ve **uygun maliyetli** kreş hizmetleri sunmaya odaklanmıştır. Devlet destekli eğitimin artırılması, özel kreşlerin sübvansiyonlarla ailelere daha erişilebilir kılınması gibi önlemler sayesinde, ebeveynlerin özellikle anne olanların iş hayatına ara vermeden çocuk sahibi olabilmeleri amaçlanır. Bu politikalar, **aile ve iş hayatını birleştirmeyi kolaylaştırarak** kadınların hem kariyer hem annelik rollerini sürdürebilmelerini hedeflemektedir.
- **Ebeveyn İzinleri ve Esnek Çalışma Düzenlemeleri:** Doğum sonrasında anne ve babalara tanınan izin sürelerinin uzunluğu ve ücretliliği, çocuk sahibi olma kararlarını etkileyen bir diğer faktördür. Avrupa’da birçok ülke **ücretli annelik ve babalık izinlerini** uzatmış, hatta baba için zorunlu izin günleri uygulamaya koymuştur. Aynı zamanda doğum izni sonrasında ebeveynlerin işlerine döndüklerinde esnek çalışma saatleri veya kısmi süreli çalışma hakları tanınmaktadır. Bu sayede, yeni çocuk sahibi olan ailelerin işgücü piyasasından kopmamaları ve gelir kaybına uğramadan çocuk bakımını üstlenebilmeleri sağlanmaya çalışılır.

- **Eğitim Sistemi:** Türkiye’de 1997’de uygulamaya konulan 8 yıllık zorunlu eğitimin 2012’de 12 yıla çıkarılması, yeni kuşakların iř gúcüne entegrasyon sürecini uzatarak, bireysel kariyer planlamalarında ve ekonomik dinamiklerde belirgin bir gecikmeye yol açmıştır. Bu durum, eğitim sürecinin uzamasıyla birlikte gençlerin iř hayatına atılma zamanlarının ertelenmesine neden olurken, aynı zamanda ülkemizin üretken insan sermayesinin piyasaya geç devreye girmesine sebep olmaktadır. Eğitim sisteminde yapılacak stratejik düzenlemelerin genç iř gücünün piyasaya daha hızlı ve etkin bir şekilde kazandırılmasını sağlayabileceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, eğitim sürelerinin optimize edilmesi, kapasitesi yüksek bireylerin kısa sürede nitelikli eğitim alarak iř hayatına atılmasını mümkün kılacak bir adım olarak öne çıkmaktadır. Böylece, genç iř gücü potansiyelinin maksimize edilmesi, ülkemizin rekabet avantajını artıracak sürdürülebilir büyüme hedeflerine katkıda bulunacaktır.

Türkiye’de de son yıllarda benzer politikalar gündeme gelmekte ve kısmen uygulanmaktadır. Doğurganlık hızındaki düşüşün fark edilmesiyle birlikte, **aile ve iř hayatı arasındaki dengenin kurulmasına yönelik politikalar** geliştirilmeye başlanmıştır. Örneğin, **okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması** ve **kreş sayısının artırılması** yönünde adımlar atılmaktadır. Kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması yanında, bazı belediyeler ve kamu kurumlarınca **ücretsiz veya düşük ücretli kreş** imkanları sağlanması teşvik edilmektedir. Ayrıca hükümet, **çoklu doğum yardımı, ilk çocuk ve sonraki çocuklar için nakdi destekler** gibi maddi teşvikleri hayata geçirmiştir. 2015 sonrası dönemde Türkiye’de doğan her çocuk için bir defaya mahsus yapılan çocuk yardımı ödemesi buna örnek niteliğindedir.

Bunun yanı sıra, **annelik ve babalık izinlerinin uzatılması** konusunda mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Memurlar ve özel sektör çalışanları için doğum sonrası izin süreleri kadınlarda 16 hafta (ikizlerde daha uzun) ve erkeklerde 5 güne çıkarılmış; ayrıca ücretsiz izin hakkı tanınarak annelerin bir süre daha çocuk bakımına vakit ayırabilmeleri sağlanmıştır. Son dönemde tartışılan politikalar arasında babalık izninin artırılması ve esnek çalışma modellerinin (uzaktan çalışma, yarı zamanlı çalışma gibi) yaygınlaştırılması da bulunmaktadır.

Tüm bu politikaların ortak amacı, **çocuk sahibi olmanın aileler üzerindeki ekonomik ve sosyal yükünü hafifletmek** ve özellikle kadınların çocuk nedeniyle iř hayatından kopmasını engelleyerek **doğum yapmayı daha tercih edilir hale getirmektir**. Dünyada düşük doğurganlık sorunu yaşayan birçok ülke (örneğin İskandinav ülkeleri) bu tür destekleyici aile politikaları sayesinde doğurganlık oranlarında kısmi artışlar sağlamıştır. Türkiye’de de uygulanmakta olan ve önerilen politikaların uzun vadede aileleri çocuk sahibi olmaya teşvik ederek toplam doğurganlık hızını bir nebze yükseltmesi beklenmektedir. Ancak, bu politikaların başarısı için istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi ve toplumda bu yönde bir bilinç oluşması gerekmektedir.

Özetle,

Türkiye’de doğum oranlarındaki düşüş, demografik geçiş sürecinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve ülkeyi genç nüfus yapısından giderek daha **yaşlı ve büyüme hızı düşük** bir nüfus yapısına doğru taşımıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında **6-7 civarında** olan ortalama çocuk sayısı, günümüzde **1,5 düzeyine** inerek tarihi bir düşük seviyeye ulaşmıştır. Bu dönüşüm,

Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınmışlığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilse de, beraberinde **nüfusun yaşlanması, işgücü sıkıntıları ve sosyal güvenlik sistemine yük** gibi önemli sorun potansiyellerini getirmektedir. Nitekim doğurganlık hızının 2,1'in altına inmesi, uzun vadede nüfusun azalmaya başlayacağına ve yaşlı nüfus oranının hızla artacağına işaret etmektedir.

Yapılan incelemeler, Türkiye'nin demografik profiline ilişkin önemli bulgular sunmaktadır. Bölgesel analizler, doğurganlık oranlarının ülke içinde homojen olmadığını ancak her bölgede belirgin bir düşüş eğilimi bulunduğunu göstermiştir. Doğu illerinde dahi doğum oranları azalırken, batı ve kuzey illerinde çok düşük seviyelere gerilemiştir. Uluslararası karşılaştırmalar, Türkiye'nin doğurganlık açısından artık geleneksel yüksek doğurganlık oranlı gelişmekte olan ülke konumundan çıkarak Avrupa ülkeleriyle benzer bir profile yaklaştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, bir yandan Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik modernleşmesinin göstergesi iken diğer yandan nüfus politikaları açısından yeni stratejileri zorunlu kılmaktadır.

Doğurganlık oranlarını belirleyen çok boyutlu faktörler arasında en dikkat çekici olanlar, kadının toplumdaki konumunun güçlenmesi (eğitim ve iş hayatında), değişen yaşam biçimleri ve evlenme-ebeveynlik yaşlarındaki gecikmelerdir. Bu faktörler kısa vadede geri döndürülmesi zor, yapısal değişimlerdir. Dolayısıyla, doğum oranlarındaki düşüşü tamamen engellemek veya tersine çevirmek kolay gözükmemektedir. Ancak, **uygulanacak politikalarla düşüş eğilimini yavaşlatmak ve doğurganlık oranını belirli bir seviyede dengelemek** mümkündür. Özellikle kreş imkanlarının artırılması, maddi teşvikler ve esnek çalışma modelleri, kadınların hem anne hem çalışan olma rollerini destekleyerek **“çocuk yapma” kararını kolaylaştırmayı** hedeflemektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de doğum oranlarındaki düşüş, kapsamlı bir analiz gerektiren ve çok yönlü etkileri bulunan bir konudur. Demografik Geçiş Teorisi perspektifi, bu düşüşün beklenen bir süreç olduğunu açıklarken; tarihsel veriler düşüşün hızını ve büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Bölgesel ve uluslararası kıyaslamalar, Türkiye'nin deneyiminin benzersiz olmadığını, benzer gelişmişlik düzeyine ulaşan toplumların ortaklaştığı bir olgu olduğunu göstermektedir. En önemlisi, bu tablo karşısında geliştirilecek politikalar ve alınacak önlemler, Türkiye'nin gelecekte **sürdürülebilir bir nüfus yapısını** koruması için kritik rol oynayacaktır. Aileyi ve doğurganlığı destekleyici politikaların kararlılıkla uygulanması ve toplumsal bilincin bu yönde geliştirilmesi halinde, doğum oranlarındaki düşüşün etkileri yönetilebilir düzeyde tutulabilir. Aksi halde, günümüzün **çok düşük doğurganlık** seviyesinin devam etmesi durumunda, Türkiye'yi ilerleyen yıllarda nüfus azalması ve ciddi bir demografik yaşlanma süreci beklemektedir. Bu nedenle konu hem akademik araştırmalar hem de kamu politikaları bağlamında öncelikli gündem maddelerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Doç. Dr. Pakize Yiğit

18.03.2025